

Araştırmacı Ahmed Flayyih Raheem

AL-MALEESI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü
Ankara Social Sciences University, Islamic Research Institute.

Ankara, TÜRKİYE

ahmedflayyih6@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-6683-1665>

<https://ror.org/025y36b60>

Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr Adlı Eserinde Âyetler Arasındaki Münâsebet Çeşitleri

Investigation of Muhammad Ali al-Sâbûnî's Safwat al-Tafâsîr in terms of
Munâsebâtu al-Qur'ân

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 24 Ağustos 2024 / 24 August 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Aralık 2024 / 18 December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık 2024 / 31 December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf | Citation

AL-MALEESI, Ahmed Flayyih Raheem. "Sâbûnî'nin Safvetü't-Tefâsîr Adlı
Eserinde Âyetler Arasındaki Münâsebet Çeşitleri".
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 7 (Aralık 2024), 93-111.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu

ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed

while carrying out and writing this study and that all the sources used

have been properly cited (Ahmed Flayyih Raheem AL-MALEESI).

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında
lisanslanmıştır.

Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0)
International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darulhadis İslam Araştırmaları Merkezi

Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in
support of this research.

Öz

Nübüvvet zincirinin son halkası olan Allah Resûlü'ne insanlığın saadeti için Allah Teâlâ tarafından son ilâhî kitap Kur'ân-ı Kerîm verilmiştir. Bu ilâhî kitabı ilk tefsir eden de Hz. Muhammed (s.a.v.) olmuştur. Kendisinden sonra başta sahabe olmak üzere tarih süreci içerisinde her zaman ve her yerde onu anlamaya ve açıklamaya çaba gösteren müfessirler çıkmıştır. Öte yandan Kur'ân'ın i'câz ve nazmını ortaya koymak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu minvalde Kur'ân'ın mucizevî yönüne vurgu yapmakla âyetler ve sûreleri, hatta âyetin kendi içerisindeki bütünlüğünü ortaya koyan Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi gelişmiştir. Bu çalışmada, Muhammed Alî es-Sâbûnî'nin (ö. 1442/2021), *Safvetü't-Tefâsîr* adlı tefsirinde âyetler arasındaki münâsebet çeşitlerini verdiği örnekler üzerinden işleyiş tarzı incelenerek, bu konuya önem veren pek çok müfessirin yorum ve açıklamalarına da yer verilecektir. Böylece, çalışmamızın asıl amacı olan Sâbûnî'nin âyetler arasındaki münâsebet çeşitleri ile ilgili yaptığı açıklamaların, diğer müfessirlerden mi alıntı yaptığına, yoksa kendi icthâdı ile mi ortaya koyduğuna cevap bulunmuş olacaktır. Çalışmamızda Sâbûnî'nin hayatı, *Safvetü't-Tefâsîr* adlı eseri ve Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi hakkında genel bilgiler verildikten sonra söz konusu eserde âyetler arasındaki münâsebet çeşitleri ile ilgili yapılan açıklamalar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tefsir, Münâsebâtü'l-Kur'ân, Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsîr.

Investigation of Muhammad Ali al-Sâbûnî's *Safwat al-Tafâsîr* in terms of Munâsebātu al-Qur'ân**Abstract**

The Messenger of Allah, the last prophet of the circle of prophethood was given the last divine book, the al-Qur'ân al-Kerîm, by Allah for the peace/serenity of humanity. Prophet Muhammad was the first to commentate this divine book. After him, there have been commentators, especially the companions, who have tried to understand and explain the Qur'ân at all periods and places through the history. On the other hand, various studies have been carried out in order to reveal the i'jâz and nazm of the Qur'ân. In this respect, the science of Munâsabât al-Qur'ân, which emphasizes the miraculous aspects of the Qur'ân and reveals the integrity of verses and suras and even the integrity within the verse itself, has developed. In this study, Muhammad Alî al-Sâbûnî's (d. 1442/2021) style of processing the types of munâsabât between the verses in his tafsir *Safwat al-Tafâsîr* through the examples will be examined. That he shows, and the opinions and explanations of many commentators who attach importance to this issue will also be included. In this way, the main purpose of our study, which is to answer the question of whether al-Sâbûnî's explanations about the types of correspondences between verses were quoted from other commentators or whether they were put forward by his own ijthâd, will be answered. In our study, after giving general information about al-Sabûnî's life, his work *Safwat al-Tafâsîr* and the science of Munâsabât al-Qur'ân, the explanations about the types of correspondences between the verses in this work will be analyzed

Keywords: Qur'ân, Tafsir, Munâsabât al-Qur'ân, Sâbûnî, Safwat al-Tafâsîr.

Giriş

Allah Teâlâ'nın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği son kitap olan Kur'ân-ı Kerim'le ilgili olarak birçok ilim ortaya çıkmış ve bu ilimlere ulûmü'l-Kur'ân adı verilmiştir. İşte Kur'ân ilimlerinden biri olan münâsebâtü'l-Kur'ân veya diğer adıyla âyet ve sûreler arasında münasebet ilmi, tefsir ve ulûmü'l-Kur'ân ilimleri arasında önemli bir yere sahiptir. Hicrî IV. asırda teşekkül etmeye başlayan Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi, pek çok müfessir tarafından konu edinilmiştir. Tefsir kitabını *Safvetü't-Tefâsîr* olarak isimlendiren, sağlam kaynaklardan alıntı yapan ve söz konusu eseri, Türkiye başta olma üzere pek çok İslâm ülkesinde ders kitabı olarak okutulan çağdaş müfessir Sâbûnî, münâsebâtü'l-Kur'ân ilmine çok önem vermiş ve kitabının farklı yerlerinde söz konusu ilmi işlemiştir. Ayrıca yaptığımız araştırmalar sonucunda, Sâbûnî'nin *Safvetü't-Tefâsîr* isimli eserinde münâsebâtü'l-Kur'ân konusunu ele alış tarzını -Zeyn el-Aklî'nin küçük hacimli çalışması olan *el-Münâsebe fî Kitabı Safveti't-Tefâsîr li Muhammed Alî es-Sâbûnî* dışında- detaylı bir şekilde inceleyen herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple, müfessir Sâbûnî'nin âyetler arasındaki münâsebet çeşitleri ile ilgili yaklaşımını ortaya koymak önem arz etmiştir.

1. Sâbûnî'nin Hayatı ve Safvetü't-Tefâsîr Adlı Eserinin Genel Özellikleri

1.1. Sâbûnî'nin Hayatı

Muhammed Alî es-Sâbûnî 1930 yılında Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl ismi Muhammed Alî'dir. Sâbûnî, Halep şehrinin meşhur bilginlerinden biri olan babası Şeyh Cemil'in sabun ticareti ile uğraştığı için bu lakabı almıştır.¹ Doğruluğu ve takva yönü ile bilinen, Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemedeki güçlülüğü ve İslâmî ilimlerdeki üstünlüğünden dolayı Emevî Camii'nde önemli bir yer edinen Şeyh Cemil, maddî imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde bile çocuklarının eğitimlerini tamamlaması için elinden geleni yapmıştır.²

1.2. İlmî Şahsiyeti

Sâbûnî küçük yaştan itibaren şer'î ilimler ve lügat alanında zengin birikime sahip olan babası Şeyh Cemil olmak üzere Suriye'deki birçok âlimden İslâmî ilimler, Arapça ve mirâs alanlarında ders alarak ve ilim halkalarına katılarak eğitim hayatına başlamıştır.³ Sâbûnî, ilkokulu bitirdikten sonra ticaret okuluna yazılarak eğitime başlamış ancak bu okulun fâiz sistemi ile işlediğini öğrenince, okulun birincisi olmasına rağmen bu okuldan ayrılmıştır. Ardından Halep'te Husreviyye İlahiyat Lisesi'ni birincilik, Suriye genelinde ise ikincilik dereceleriyle bitirmiştir.⁴

Sâbûnî, Husreviyye İlahiyat Lisesi'nden mezun olduktan sonra, Suriye Vakıflar Bakanlığı tarafından ilmi bir grup ile Ezher Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Ezher Üniversitesi Kulliyetu's-Şerî'a'yı, 1952 yılında dereceyle bitiren Sâbûnî, 1954 yılında aynı üniversitede İslâm Hukuku alanında yüksek lisans yaparak, o dönemdeki en yüksek derece olan "âlimlik" diplomasına layık görülmüştür. Daha sonra Sâbûnî Suriye'ye dönerek 1955-1963 yılları arasında genel liseler, devlet okulları ve bazı dinî okullarda "Din Eğitimi" derslerini vermeye başlamıştır.⁵

1.3. Safvetü't-Tefâsîr Adlı Eserinin Genel Özellikleri

Çağdaş âlimlerin arasında şöhret bulan ve İslâmî ilimlerde eserler ortaya koyan müfessir Sâbûnî, Mekke-i Mükerrreme'de Kulliyetu's-Şerî'a ve'd-Dirâsât el-İslâmiyye Fakültesinde öğretim üyeliğini yaptığı sırada yoğun bir çaba sarfederek üniversitede ders kitabı tarzındaki *Safvetü't-Tefâsîr* adlı eserini 1973 yılında yazmaya başlamış ve 1978 yılında ise yine Mekke-i Mükerrreme'de tamamlamaya muvaffak olmuştur.⁶

"Tefsirlerin Özü" anlamına gelen, geniş ve güvenilir birçok tefsir kitabından süzülerek meydana gelen *Safvetü't-Tefâsîr* eserinde Sâbûnî, modern çağa uygun, eğitici, öğretici, açık, anlaşılması kolay bir üslûpla ve gereksiz ayrıntılara girmeden özet bir şekilde okuyuculara

¹ İbrahim Demir, "Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu" (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 13.

² İsmâ Ahmed Şahhâde, *es-Sâbûnî ve Menhecuhu fi't-Tefsîr Min Hilâli Kitâbihi Safvetü't-Tefâsîr*, (Nablus: Necâh Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 8.

³ Şahhâde, *es-Sâbûnî ve Menhecuhu fi't-Tefsîr Min Hilâli Kitâbihi Safvetü't-Tefâsîr*, 8.

⁴ Şahhâde, *es-Sâbûnî ve Menhecuhu fi't-Tefsîr Min Hilâli Kitâbihi Safvetü't-Tefâsîr*, 8-9.

⁵ Yahya Solmaz, *Tefsîrin Oluşumunda 'Ulûmu'l-Kur'ân'ın Yeri-Medâriku't-Tenzîl ve Safvetü't-Tefâsîr Örneği*- (Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 37.

⁶ Musa Demir, *Safvetü't-Tefâsîr'de Belâgat Uygulamaları*, (Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 5-6.

sunmayı amaçlamıştır. Çağdaş ve kendine özgü bir metot kullanan Sâbûnî, rivâyet ve dirâyet tefsirlerini birleştirmiştir.⁷

Tefsir literatüründe önemli bir yer edinen *Safvetü't-Tefâsîr* eseri, Arapça tefsirler arasında dilinin sade ve akıcı olması, tefsirlerin özetini sunması, ayrıca Sâbûnî'nin farklı yorum ve görüşler arasında tercihler yapması, alanında hâkim ve konuyu ele alışında yetenekli bir müfessir olmasından kaynaklanmaktadır. *Safvetü't-Tefâsîr*'i okuyan bir kimse, meşhur müfessirler ve tefsirleri hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Eserin bu özelliği sayesinde, Türkiye'deki ilahiyat fakülteleri ve İslâmî ilimlerde olduğu kadar diğer İslâm ülkelerinde de İslâm ilimleri derslerini veren pek çok lise ve fakültede ders kitabı olarak okutulmaktadır.⁸

2. Münâsebâtü'l-Kur'ân İlminin Tanımı, Tarihçesi ve Çeşitleri

2.1. Münâsebâtü'l-Kur'ân İlminin Tanımı

Sözlükte Tenâsüp “التناسب” Arapça “نسب” “n-s-b” fiilinin kökünden tefâ'ul; Münâsebet “المناسبة” de aynı kökün müfâ'le kalıbından türetilmiş birer mastar olup lügat manası itibariyle soy, akrabalık, bağ, uygunluk, benzemek gibi anlamlara gelmektedir.⁹ Fakat İbnu's-Sikkît'e göre (ö. 244/858), tenâsüp ve münâsebet kelimeleri anne ve baba tarafından akrabalık anlamını da ifade etmiştir. Bu izahlara istinaden neseb kelimesinin “aidiyet” manası taşıdığı söylenebilir. Bu sayede insanların soyunun, nesebinin kime ait olduğu bilinebilmektedir. Ayrıca neseb kelimesinin, bir beldeye ya da bir sanata mensubiyet anlamlarında kullanıldığı da kaynaklarda geçmektedir.¹⁰

Münâsebet ilmi ve münâsebâtü'l-Kur'ân kavramlarının istilâhî anlamları hakkında âlimler tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır. Münâsebet ilmi ile münâsebâtü'l-Kur'ân'ı bir ilim dalı olarak kabul eden âlimlerin bu ilme dair yapmış oldukları tanımların bazıları şunlardır: “Münâsebet, iki şey arasındaki ilişkidir. Bununla da Allah'ın kitabındaki âyetler ve sûrelerin öncesi ve sonrasıyla olan ilişkisi kastedilmektedir.”¹¹, “Âyetler ve sûreler arasında icmâl-tafsîl, umumîlik-hususîlik, aklîlik-hissîlik ya da bunlardan başka alâka çeşitlerinden birisiyle ya da sebeb-müssebbeh, illet-ma'lûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mana irtibatı sağlamaktır.”¹², ve “Münâsebet şerefli bir ilimdir. Akıl bu ilimle korunmakta ve bir kimsenin söylediği sözün değeri bu ilim sayesinde bilinebilmektedir.”¹³

2.2. Tarihçesi

⁷ Ahmet Turan Özdemir, *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği* (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003), 10.

⁸ Özdemir, *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği*, 12.

⁹ İsmâ'il b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, ts.) 1133; Ebu'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed ibn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dâru Sâdir, 1990), 755; Ahmed b. Zekeriyâ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luga* (Dâru'l-Fikr, 1979), 423.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 755; Ebü'l-Feyz Muhammed Murtazâ Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs* (Mısır: el-Matba'tü'l-Hayriyye, 1306), 483.

¹¹ Mustafa Muslim, *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevdû'î* (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2000), 58.

¹² Bedruddîn Muhammed ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006), 36; Celâlüddîn Abdurrahmân es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, trc. Sakıp Yıldız vd. (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1986), 288. Abdulmute'âl es-Sa'îdî, *en-Nazmu'l-Fennîyyu fi'l-Kur'ân* (Mısır: Mektebetu'l-Âdâb, ts.), 28.

¹³ Zerkeşî, *el-Burhân*, 36.

Kaynaklar, münâsebâtü'l-Kur'ân ilminden söz eden ilk âlim, hicrî IV. asrın ortalarında Bağdat'ta yaşayan Ebû Bekr en-Nîsâbü'rî (ö. 324/936) olduğunu kaydetmektedir. Ebû Bekr en-Nîsâbü'rî talebelerine tefsîr dersleri verirken âyetler ve sûreler arasında bulunan tenâsüp ve insicâma önem vererek “*Şu âyet şunun yanına neden yerleştirilmiş? Şu sûrenin şunun akabinde getirilmesindeki hikmet nedir?*” şeklinde sorular sorarak beyan etmiştir. Bunun yanı sıra Bağdat âlimlerini münâsebet ilmine vakıf olamadıklarından dolayı eleştirmiştir.¹⁴

Zemahşerî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf* isimli eserinde âyetler ve sûreler arasındaki eşsiz münâsebet ve uyuma değinen erken müfessirlerden kabul edilmektedir.¹⁵ Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi etraflıca ele alınan ve âyetler ve sûreler arasındaki münâsebet konusunu sistematik bir tarzda ve diğer tefsîr kitaplarına nazaran daha geniş ve kapsamlı bir şekilde işleyen ilk tefsir Fahrüddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1210) telif ettiği *Mefâtihu'l-Gayb* isimli tefsiridir.¹⁶ Ebû Ca'fer İbrâhîm el-Ğirnâtî (ö. 708/1308) ise, *el-Burhân fi Tertîbi Suveri'l-Kur'ân* isimli eserinde Kur'ân-ı Kerîm'deki sıralarına göre sûreler arasında bulunan münâsebeti yer vererek Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi hakkında ilk müstakil eser yazmıştır.¹⁷

Münâsebâtü'l-Kur'ân ilminde daha önce telif edilmemiş bir metotla *Nazmü'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver* adlı eserinin sahibi Burhânüddîn el-Bikâî (ö. 885/1480), kendisinden önce hiçbir kimsenin yazmadığı, üzerinde derinlemesine düşünmediği bir mevzûya değinerek âyetler ve sûreler arasında kurulan eşsiz münâsebet, âhenk ve uyuma temas ederek muhteşem bir eser ortaya koymuştur.¹⁸ Bikâî'den sonra bu alana önem veren ve eserleriyle şöhret bulan müfessir Celâluddîn es-Süyûtî'dir (ö. 911/1505). Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân* isimli eserinde münâsebâtü'l-Kur'ân ilmine değinmekle birlikte bu şerefli alana iki önemli eser kazandırmış ve bu iki eseri *Tenâsuku'd-Durer* ile *Merâsıdu'l-Metâli'* olarak isimlendirmiştir. *Tenâsuku'd-Durer* adlı eserin yazılmasındaki en mühim hedef; Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerin tertîbinin tevkîfi olduğu yönündeki düşüncüyü savunmak ve bu konudaki farklı görüşlere cevap vermektir. *Merâsıdu'l-Metâli'* isimli eserinin amacı ise, sûrelerin başı ile sonu arasında kurulan tenâsüp vecihlerine değinmektir. Ayrıca Süyûtî'nin telif ettiği bu eserde Zemahşerî'nin etkisi belirgindir.¹⁹

2.3. Önemi

¹⁴ Süyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm (Suudi Arabistan: Vizâretü'l-Evkâf el-İslâmiye, ts.), 3/322; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 200; Faruk Tuncer, *Tenâsüp İlmi Açısından Kur'ân Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk* (İstanbul: Işık Akademi Yayınları, 2010), 50.

¹⁵ Mehmet Faik Yılmaz, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 35; Tuncer, *Tenâsüp İlmi Açısından Kur'ân Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, 52; Nûruddîn İtir, *İlmu'l-Munâsebat* (Dimeşk: Dâru'l-Gevsânî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2016), 28; Mehmet Faik Yılmaz, *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005), 35.

¹⁶ Cerrahoğlu, *Tefsîr Usûlü*, 201; Tuncer, *Tenâsüp İlmi Açısından Kur'ân Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, 51; İtir, *İlmu'l-Munâsebat*, 28; Mesut Okumuş, *Tefsîr El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 416; Ali Yılmaz, *Fahrüddin er-Râzî'nin et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Gayb) Adlı Eserinde Tenâsüp ve İncicâm* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 111-237.

¹⁷ Zerkeşi, *el-Burhân*, 36; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/322; İtir, *İlmu'l-Munâsebat*, 28; İbtisâm el-'Emûdî, *el-Muhtârâtu Mine'l-Munâsebat Beyne'l-Suveri ve'l-Âyât* (Riyâd: Merkez Tedebbur li'd-Dirâsât ve'l-İstîşârât, 2015), 11.

¹⁸ Necati Kara, “Nazmü'd-Dürer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 32/463; Sakıb Yıldız, “Âyet ve Sûreler Arasındaki Münâsebet”, *Özdem Kardeşler Matbaası* 7 (İstanbul 1986), 62; Gülhan Maden, “Münâsebâtü'l-Kur'ân İlmi Çerçevesinde Mâide Sûresinin Değerlendirilmesi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülahadis İslam Araştırmaları Merkezi* 3 (2022), 167.

¹⁹ Süyûtî, *el-İtkân*, 3/322; Tuncer, *Tenâsüp İlmi Açısından Kur'ân Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, 65.

Kur'ân-ı Kerîm'in yirmi üç yıllık bir zaman diliminde parça parça nâzil olmasına rağmen âyetler ve sûreler arasında sağlam bir ilişki tesis etmeyi ve lafzı gibi söz diziminin de mu'cize olduğunu anlatan münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi sayesinde, âyetler ve sûreler arasında kurulan tenâsüp ve tertîb tespit edilmekte ve Kur'ân'ın sahîh bir şekilde anlaşılıp okunması için, âyetlerin arasında bulunan dizime dikkat edilmesi gerektiği öğrenilmektedir. Ayrıca bu ilim ile farklı zaman ve değişik olaylar nedeniyle inmiş olan âyetler arasındaki anlamsal ilişki tespit edilmiş olur.

Ebûbekir İbnu'l-'Arabî (ö. 543/1148) münâsebet ilminin önemini şu şekilde izâh etmektedir: *"Kur'an'daki âyetlerin bazısının bazısına irtibâtı, manaları birbirine kenetlenmiş tek kelime gibidir."*²⁰ Râzî ise *"Kur'ân, bütününüyle bir tek sûre, hatta bir tek âyettir"*²¹ diyerek bu ilme vermiş olduğu değer ve ehemmiyeti beyan etmiştir. Her sûre, çeşitli konular içermekle beraber üzerinde durduğu temel konuları da ihtiva etmektedir. Münâsebâtü'l-Kur'ân ilmi, sûredeki bir konudan diğer bir konuya geçişlerin nedeninin anlaşılmasını sağlayan bir ilimdir.²²

3. Âyetin Tanımı ve Âyetler Arasındaki Münâsebet Örnekleri

3.1. Âyet Kelimesinin Tanımı

Âyet kelimesinin sözlükteki asıl manası "bir şeyin ve bir amacın mevcûdiyeti gösteren alâmet" olmakla beraber mu'cize, açık alâmet, delîl, ibret, şaşılacak bir iş ve cemaat anlamlarında da kullanılmıştır. Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî'ye göre (ö. 175/791), âyetin vezni "Fe'âletûn" dur. Diğer âlimlerin görüşüne göre ise âyet kelimesinin aslı "eyyetun" olup "Fa'letûn" vezindedir. Âyet kelimesinin çoğulu âyât veya ây'dır.²³ İstîlâhî manası itibariyle âyet, *"Kur'ân-ı Kerîm'den bir sûrede bulunup başlangıcı ve sonu olan belli bölümlerden her biri için kullanılan bir kavramdır"*.²⁴

3.2. Âyetler Arasındaki Münâsebet Çeşitleri

Bir âyette bulunan ibare, kelime ve harflerin kendi içindeki irtibât ve uyumu, o âyetteki nazım bakımından bir âhengini göstermektedir. Âyetler Allah Teâlâ tarafından indirildiğinden dolayı içindeki nazım da O'nun tarafından belirlenmiştir. Bu sebeple âyetlerin içermiş olduğu kelimelerden herhangi birini değiştirmek, ilâhî karakteri bozmak demektir. Kur'ân-ı Kerîm müşriklere meydan okumasına rağmen onlar onun gibi bir kitap getirememişlerdir. Âyetlerin kendi içindeki ve âyetler arasındaki tenâsüp de, münâsebâtü'l-Kur'ân ilminin önemli bir dalıdır.

3.2.1. Âyet Çerçevesinde Münâsebet Örnekleri

3.2.1.1. Kelime ve Cümlelerin Arasındaki Münâsebet Örnekleri

Müfessir Sâbûnî *Safvetu't-Tefâsîr* adlı eserinde kelime ve cümlelerin arasındaki münâsebet çeşidi ile ilgili sadece altı yerde örnek zikretmektedir. Şimdi ise belirtmiş olduğu örnekleri ele alalım.

²⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, 37; Süyûtî, *el-İtkân*, 3/322; Mennâ' Kattân, *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetu Vehbe, ts.), 92.

²¹ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1981), 7/139.

²² 'Itir, *İlmu'l-Munâsebât*, 23-26; Omar M. O. Abulail, *İbn Âşûr'un et-Tahrîr ve't-Tenvîr'inde Münâsebet İlmi* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021), 62-65.

²³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 61.

²⁴ Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-A'yuni'n-Nevâzir fî 'İlmi'l-vucûh ve'n-Nezâ'ir* (Beyrût: Mü'essesetu'r-Risâle, 1987), 155; Zerkeşî, *el-Burhân*, 188; Yusuf Şevki Yavuz - Abdurrahman Çetin, "Âyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 7/242-244.

Sâbûnî, “Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, ‘Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz.”²⁵ âyetiyle ilgili şöyle bir münâsebet tesis etmiştir: “Âyette mevzûlar ehemmiyetine göre sıralanmıştır. Gerçekte kullarına nimeti lütfeden Allah Teâlâ olduğundan önce Allah hakkı belirtilmiştir. Ardından anne ve babaya ait olan haklar zikredilmiştir. Anne-baba hakkı çocuğun doğumundan başlayarak, yetiştirilmesinin bütün safhalarında mevcut olduğundan, en büyük hak anne ve babaya aittir. Anne ve babadan sonra yakın akrabaların hakkı belirtilmiştir. Çünkü akrabaları sıla-i rahim ve ihsan vasıtasıyla gerçekleştirecek gözetme, koruma ve rahim bağını korumakta büyük mükafat vardır. Daha sonra yetim ve yoksulların hakkı zikredilmiştir. Çünkü yetimler çaresizlik, yoksullar ise güçsüzlük ve acz içerisinde dirler.”²⁶

Kurtubî (ö. 671/1273), Ebû Hayyân (ö. 745/1344), Âlûsî (ö. 1270/1854), Sa’îd Havvâ (1935-1989), Zuhaylî (ö. 1932-2015) ve Mustafâ Muslim bu hususta benzer ifadeler kullanırken Râzî ise şöyle demektedir: “Allah Teâlâ’nın kendisini anne-babadan hemen önce zikretmesinin nedeni kulların üzerine nimeti en büyük kendisi olduğu içindir. O’na şükretmek diğer her şeyden önce olmalıdır. Allah Teâlâ’dan sonra ise anne-babaya şükretmek ve onlara iyilik yapmak gelmektedir. Çünkü anne-baba, çocuğun dünyaya gelip büyütülmesinde vazgeçilmez bir sebeptir. Bunlardan sonra akrabaların hakkı zikredilmiştir. Çünkü akrabalık, ebeveynler vasıtasıyla meydana gelir. Dolayısıyla anne-babadan sonra belirtilmiştir. Ardından yetim hakkından söz edilmiştir. Çünkü yetimin yaşının küçük olması ve yetimliği nedeniyle gereksinimlerini karşılayacak, onu koruyacak, işlerini yapacak kimse olmadığı için ihtiyaç içindedir. Akabinde miskinler belirtilmiştir. Miskinlerin yetimlerden sonra zikredilmesinin sebebi; miskin iş yapabildiği için insanlara yetimlerden daha yakın olabilir ve dolayısıyla çalışıp kazanabilir.”²⁷

Sâbûnî, “Biz Nûh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. Ve İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Ya’kûb’a, torunlara, İsâ’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a vahyettik. Dâvûd’a da Zebûr’u verdik.”²⁸ âyetinde bulunan bazı kelimelerin arasında şöyle bir ilişki kurmuştur: “Biz Nûh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.” Hz. Peygamber (s.a.v.)’in diğer peygamberlerden sonra peygamber olmasına rağmen onlardan daha faziletli olduğu için Hz. Nûh’tan önce zikredilmiştir. “Ve İbrâhim’e, İsmâil’e, İshak’a, Ya’kûb’a, torunlara, İsâ’ya, Eyyûb’a, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a vahyettik.” Allah Teâlâ’nın hassaten bunları belirtmesi bu peygamberlerin şanını yüceltmek amacıyla. Beşeriyetin ikinci babası olması nedeniyle, Hz. Muhammed (s.a.v.)’den sonra Hz. Nûh (a.s.) belirtilmiş, ardından Hz. İbrâhîm (a.s.) zikredilmiştir. Çünkü o, beşeriyetin üçüncü babasıdır. Nitekim âyet-i kerime: “Soyundan gelenlere Kitap ve peygamberlik verdik.”²⁹ buyrulmuştur. Hz. İsâ (a.s.)’a çok fazla ehemmiyet gösterildiğinden kendisinden önceki yaşamış

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim Meali, Bakara, 2/83.

²⁶ es-Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefsîr* (İstanbul: Sıraç Yayınları, 2022), 1/94.

²⁷ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân* (Beyrût: Mu’essesetu’r-Risâle, 2006), 2/229; Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmîyye, 1993), 1/452-543; Şehâbeddin el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmîyye, 1994), 1/308; Sa’îd Havvâ, *el-Esâs fi’t-Tefsîr* (Kâhire: Dâru’s-Selâm, 1985), 1/176; Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 2009), 230-232; Muslim, *et-Tefsîru’l-Mevdû’î li-Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm* (eş-Şârika: Kulliyetu’d-Dirâsâti’l-Ulyâ ve’l-Bahsi’l-İlmî, 2010), 112; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 3/176.

²⁸ Nisâ, 4/163.

²⁹ Ankebût, 29/27.

peygamberlerin isimleri daha sonra zikredilmiştir. Çünkü Yahudiler Hz. İsa (a.s.)'ı aşırı miktarda kınıyor, diğer taraftan Hıristiyanlar ilahlaştırıyorlardı.”

Kurtubî, Beydâvî (ö. 685/1286), Ebüssüüd (ö. 982/1574), Âlûsî ve Zuhaylî yukarıda zikredilen ifadelerin benzerini kurarken Ebû Hayyân ise Süleyman (a.s.), Dâvûd (a.s.)'dan daha önce zikredilmesinin nedeni, Süleyman (a.s.), daha fazla ilim sahibi olduğunu ve bunu “Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik.”³⁰ âyetinden anlaşıldığını belirtmekte ve Hz. İsa, Eyyûb ve Yunus'un yan yana zikredilmesinin sebebi, her üçü dünya hayatında imtihan sahibi olduğunu ifade etmiştir. Hz. Hârûn (a.s.), İsrailoğulları tarafından çok sevilen biri olduğu için ve Süleyman (a.s.) ise etkileyici ve insanlar tarafından muazzam bir saygıyla karşılandığı için, Hz. Hârûn ve Hz. Süleyman (a.s.) peş peşe zikredilmiştir. Ayrıca Hz. Dâvûd (a.s.), son olarak zikredilmesinin sebebi o'nun şanını yüceltmek için olduğunu söylemiştir.³¹

Sâbûnî, “Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.”³² âyetindeki bulunan “hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadın” ifadesi arasında şu şekilde bir irtibat tesis etmiştir: “Erkek hırsız, kadın hırsızdan önce zikredilmesinin Nûr sûresinde ise “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun.”³³ zina edenlerden kadının erkekten önce belirtilmesinin sebebi, erkeğin hırsızlık için, kadından daha cesur olması, kadının da zina yapmasının daha kötü ve kerih görülmesidir. Bu nedenle, onların her birinin bu şekilde belirtilmesi konumlarına uygun olmuştur.”³⁴

Kurtubî, Nesefî (ö. 710/1310), Havvâ ve Zuhaylî benzer ifadeler kullanırken Maverdî (ö. 450/1058), bu âyette, hırsızlardan erkeğin kadından önce belirtilmesi ve Nûr sûresinin 2. âyetinde de zina edenlerden kadının erkekten önce zikredilmesinin sebebi; erkeklerin genelde malı kadınlardan daha çok sevdiğinden, kadınlar ise şehvete erkeklerden daha meyilli olduklarından diyerek aralarında ilişki kurmuşlardır.³⁵

Sâbûnî, “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır.”³⁶ âyeti ile ilgili “gözlerini haramdan sakınsınlar” emrinin “iffeti koruma”dan önce ifade edilmesinin nedeni olarak bakmayı çirkinliğin öncüsü ve felaketin birinci basamağıdır şeklinde tasvir ederek aralarında tenâsüp tesis etmiştir.³⁷

³⁰ Enbiyâ, 21/79.

³¹ el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, 7/221-222; Nâsiruddîn Ebû Sa'îd el-Bedzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl* (Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsî'l-'Arabî, ts.), 2/109; Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhîd*, 3/413; Ebüssüüd Efendi, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm* (Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsî'l-'Arabî, ts.), 2/255; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 3/180; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 1862.

³² Mâide, 5/38.

³³ Nûr, 24/2.

³⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 1/468.

³⁵ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021), 4/240; el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, 7/473; Ebu'l-Berekât en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* (Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.), 279; Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, 1377; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 2020; Ebu'l-Hasen Alî el-Mâverdî, *en-Nuket ve'l-Uyûn* (Beyrût: Dâru'l-Kutubî'l-İlmîyye, ts.), 2/35.

³⁶ Nûr, 24/30.

³⁷ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/485.

Zemahşerî, Râzî, Kurtubî, Neseî, Ebû Hayyân, Ebüssuûd, Âlûsî, İbn Âşûr ve Zuhaylî bu hususta yakın cümleler kurarken Mâturîdî, “iffetlerini korumak için gözlerini sakınsınlar. Çünkü iffetlerinin korunması ancak gözlerinin kapanması ve korunması ile olur” diyerek münâsebet kurmuştur.³⁸

Müfessir Sâbûnî, “Biz insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.”³⁹ âyetindeki bulunan “önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur” ifadesi arasında Allah Teâlâ, anne ve babadan önce O’na şükredilmesini emrederek, “bana şükret” buyurmuştur. Akabinde da “ana-babana” buyurmuştur. Bunun amacı insanoğlunun dünyaya gelmesinde gerçek neden olan Allah Teâlâ’nın anne-babaya göre çok daha fazla hakkı olduğunu göstermektir. Anne ve baba görünüşte ve şekilde sebep rolünü üslenerek Allah’ın hükmüne vasıtaadır. Bu nedenle, ebeveyni bir evladını küfre yönelttiğinde veya inkâra zorladığında, Allah Teâlâ o kimsenin anne ve babasına itaatini yasaklamıştır⁴⁰ diyerek Allah Teâlâ’nın hakkı ile anne-babanın hakkı arasındaki farkı ortaya koymuştur.

Râzî, Bikâî, Mâverdî ve Neseî, Sâbûnî ile benzer ifadeler kullanmışlardır.⁴¹

Örneklerde görüldüğü gibi Sâbûnî, irtibât kurduğu âyetlerin bazı kelimelerini seçerek aralarında bir ilişki tesis etmiştir. Bunun yanı sıra -tefsirlerine başvurduğumuz- pek çok müfessir, Sâbûnî’nin kurduğu cümlelerin benzerini kurarken Râzî, yaptığı detaylı açıklamalarla dikkat çekmektedir. Ayrıca Sâbûnî, tefsirinde bu Münâsebâtü’l-Kur’ân çeşidi hakkında birkaç örnek göstermekle yetinmiştir.

3.2.1.2. Âyetin Başı ile Sonu Arasındaki Münâsebet Örnekleri

Şeyh Sâbûnî âyetin başı ile sonu arasındaki münâsebet çeşidi ile ilgili sadece bir örnek zikretmiştir. Sâbûnî, “Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”⁴² âyetinin başı ile sonu arasında şöyle bir ilişki kurmuştur: “Yüce Allah, karı-koca arasındaki geçimsizlikle ilgili âyeti, **إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا** “Çünkü Allah yücedir, büyüktür” ifadesindeki iki yüce adıyla bitirmiştir. Bu

³⁸ Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâiki’t-Tenzil ve ‘Uyûni’l-ekâvil fi Vucuhit-te’vîl* (Beyrût: Dâru’l-Ma’rife, 2009), 726; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 23/206; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 15/203; en-Neseî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 767; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 6/ 412; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdu’l-Aklî’s-Selîm*, 6/170; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 9/334; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 18/204; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 5992; Ebû Mansûr Muhammed el-Mâturîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru’l-Kutubî’l-İlmîyye, 2005), 4104.

³⁹ Lokmân, 31/14.

⁴⁰ es-Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsir*, 2/712.

⁴¹ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 25/148; Burhânuddîn İbrâhîm b. Ömer el-Bikâî, *Nazmü’d-Dürer fi Tenâsübi’l-Âyât ve’s-Süver* (Kâhire: Dâru’l-Kitâb el-İslâmî, 1992), 15/162; el-Mâverdî, *en-Nuket ve’l-Uyûn*, 4/335; en-Neseî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 907.

⁴² Nisâ, 4/34.

durum, erkeklerin eşleri üzerindeki haklarını kullanırken zulme başvurmaları halinde kendilerine bir uyarıdır. Allah Teâlâ bu âyetinde sanki şunu ifade etmiştir: Asla onlardan daha güçlü ve üstün durumda olmanız sizi aldatmasın. Çünkü Allah azîmdir ve kahrhârdır. Eşlerine zalimce davrananları ve onlara haksızlık yapanları cezalandırır. Allah sizden daha güçlüdür. O'nun sizin hepimize olan üstünlüğü, sizin eşlerinize olan üstünlüğünüzden çok daha büyüktür. Bu durumda O'nun cezasından korkun."⁴³

Mâturîdî, Zemahşerî, Kurtubî, Beydâvî, Neseî, Ebû Hayyân, Bikâî, Ebüssuûd, Âlûsî, Elmalılı, Merâğî, Seyyîd Kutub, İbn Âşûr, Havvâ, Zuhaylî ve Muslim bu hususta yakın ifadeler kullanmaktadırlar.⁴⁴ Râzî ise, Allah Teâlâ'nın bu iki sıfatını âyetin sonunda getirmesi şu açılardan güzeldir: **a.** Maksudı, kocaları eşlerine zulmetmeleri hususunda uyarıydı.**b.** Onlar size itaat ettiklerinde onlara zulmetmeyiniz. Çünkü Allah her şeyden yüce ve büyüktür. **c.** Allah yüce ve büyük olmasına rağmen, tevbe ettiği zaman isyankârları sorumlu tutmaz ve affeder. Buna göre kadın geçimsizliğine pişman olup bu hâlden vazgeçtiğinde, sizler onların tevbelerini kabul edip, affetmeye daha lâıksınız⁴⁵ demek suretiyle, âyetin baş tarafı ile sonu arasında irtibât tesis etmiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere Râzî dışında bütün müfessirler, Sâbûnî'nin söz konusu münâsebet hakkındaki ifadelerine katılmıştır. Bununla birlikte Sâbûnî, âyetin başı ile sonu arasındaki münâsebet çeşidine pek ehemmiyet vermemiştir.

3.2.2. Âyetler Arasındaki Münâsebet Örnekleri

Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*'de âyetler arasında çokça münâsebet ve irtibât kurmuştur. Çünkü o, tefsirinde bu münâsebet çeşidi ile ilgili 224 yerde münâsebet göstererek Münâsebâtü'l-Kur'ân ilminin çeşitleri arasındaki en önemli çeşidin, bu tür bir münâsebet olduğunu kabul etmiştir. Sâbûnî, tefsirini yaptığı âyetleri ele alırken المناسبة "el-Münâsebet" başlığı altında toplamış ve önceki âyetlerle sonraki âyetler arasında irtibât kurmuştur. Âyet grupları arasında münâsebet ve ilişki kurarken لَمَّا ذَكَرَ فِي الْآيَاتِ السَّابِقَةِ، لَمَّا بَيْنَ تَعَالَى، أَعْقَبَهُ بِذِكْرٍ، ذَكَرَ هُنَا، أَتْبَعَهُ بِذِكْرٍ kalıplarını kullanmıştır. Sâbûnî'nin bu çeşit ile ilgili gösterdiği örnekleri tespit edip sadece birbirinden farklı konulardan oluşan örnekleri zikredeceğiz. Şimdi ise farklı konulardan oluşan örnekleri sırasıyla ele alalım.

Sâbûnî, *İnsanlardan bazıları da vardır ki inanmadıkları halde "Allah'a ve âhiret gününe inandık" derler.*⁴⁶ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şöyle bir tenâsüp kurar: "Allah Teâlâ, sûrenin baş tarafında evvela inanan kimselerin, akabinde de inkarcıların özelliklerini, bu âyette de münâfikların niteliklerini zikretmiştir. Bunlar üçüncü grubu oluşturan ve kafirliğini gizli tutup mü'min görünenlerdir. Allah, bu kimselerden gelecek tehlikenin büyüklüğü konusunda uyararak amacıyla 13 âyette geniş bir şekilde açıklamıştır. İlaveten münâfikların tutumlarını daha

⁴³ es-Sâbûnî, *Safvetu't-Tefâsîr*, 1/377.

⁴⁴ el-Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1377; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 253; el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 6/ 287; el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil*, 2/73; en-Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, 225; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîd*, 3/253; el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürrer*, 5/272; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm*, 2/174; el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 3/23; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2/333; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 5/30; Seyyîd Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* (Kâhire: Dâru's-Şurûk, 2003), 656; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 5/42; Havvâ, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, 1054; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 1542; Muslim, *et-Tefsîru'l-Mevdû'î li-Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 688.

⁴⁵ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, 10/94.

⁴⁶ Bakara, 2/8.

güzel izah etmek, ruhlarında bulunan sapıklık ve fesat vasıflarını açıklamak ve bunların durumlarının varacağı helâki bildirmek amacıyla bu âyetlerde örnekleri getirmiştir.”⁴⁷

Zemahşerî, Râzî, Kurtubî, Beydâvî, Neseî, Ebû Hayyân, Âlûsî, Merâğî, Seyyîd Kutub, Havvâ, Zuhaylî ve Muslim, Sâbûnî ile benzer ifadeleri kullanmışlardır. Bikâî, Allah Teâlâ, iman konusunda kalpleri ile dilleri örtüşen kimselerden başlayıp küfürde açık ettikleri ile gizledikleri kimselerden söz edince, dilleri, kalplerinden farklı olan münafıklardan bahsetmiştir. Çünkü münafıkların durumu, halleri, sözleri ve fiillerinin insanlar tarafından iyi sanıldığı için daha tehlikeli olduğunu belirtirken İbn Âşûr, “bil ki, önceki âyetlerde Kur’ân-ı Kerîm’e uymuş olup gayba ve Hz. Muhammed (s.a.v.)’e nâzil olanlara iman eden kimseler methedilince, bunların zıddı olan kafirler yani müşriklerden söz edilmiştir. Bunları duyan kimse, imanını açık edenlerin gayba iman edenlere dahil edildiğini düşünür. Zira dinleyici, bu türün (münafıklık) garipliği ve vasıflarının nadirliği nedeniyle küfrü gizleyip imanı izhâr edenleri olan münafıkların türü hakkında soru sormamaktadır. Bu yüzden dinleyici kimseye bu türün anlatılması uygun düşmüştür” diye ifade etmiştir.⁴⁸

Sâbûnî, “Kuşku yok ki iman edenlerin, insanlar içinde en amansız düşmanlarının yahudiler ve şirk koşanlar olduğunu göreceksin. Yine, onlar arasında iman edenlere sevgi bakımından en yakın olanların da, Biz hıristiyanız diyenler olduğunu göreceksin. Çünkü bunların içinde (insaflı) keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar.”⁴⁹ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şu şekilde bir ilişki kurmuştur: “Allah önceki âyetlerde Ehl-i Kitap’ın hâl ve ahvâlleri ile yaşadıkları dalâletleri beyân etmeyi müteakip, bu âyette de Yahudilerin Müslümanlara aşırı derecede düşmanlık beslediklerini belirtmiştir. Bundan dolayı onları aşırı düşmanlıkta müşriklere denk görmüştür. Hıristiyanların Yahudilere göre daha ılımlı bir tabiata sahip olmaları nedeniyle Müslümanlara daha yakın olduklarını anlatmıştır.”⁵⁰

Zemahşerî, Râzî, Neseî, Ebû Hayyân, Ebüssud, Âlûsî, Elmalı, Seyyîd Kutub, İbn Âşûr, Derveze (ö. 1984), Havvâ ve Muslim benzer ifadeler kullanırken Bikâî, “Allah Teâlâ, Yahudilerin müminlere olan nefret ve düşmanlarından dolayı müşriklere daha yakın oldukları için bu âyeti onlardan bahsederek başlamıştır. Müminlere karşı en uzak olanları (Yahudileri) anlatınca onların zıddı olan Hıristiyanlardan söz etmiştir” diye ifade etmiştir. Merâğî ise Yüce Allah, Ehl-i Kitap ile tartışmaya girip onların İslâm dîni ile alay ettikleri ve onların aralarındaki bulunan Yahudilerin Allah’ın elinin bağlı olduğunu söyleyip O’nun Resûllerini bazen öldürdüklerini bazen de yalanladıklarını anlattıktan sonra ve Hıristiyanların da yanlış inançları kabul edip bazıları, Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğunu söylerken, diğerlerinin ise Allah, Meryem oğlu Mesîh’in kendisi olduğu iddialarını kesin delîllerle çürüttükten sonra bu âyette Yahudilerin ile Hıristiyanların Müminlere karşı olan düşmanlık ve sevginin durumu ve ölçüsünü anlatarak müşriklerin

⁴⁷ es-Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsîr*, 1/33.

⁴⁸ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 2/64; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 43; el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 1/294; el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, 1/43; en-Neseî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 22; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 1/181; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 1/145; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 1, 47; Havvâ, *el-Esâs fi’t-Tefsîr*, 69; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 88; Muslim, *et-Tefsîru’l-Mevdû’î li-Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 47; el-Bikâî, *Nazmü’d-Dürer*, 1/99; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 1/259.

⁴⁹ Mâide, 5/82.

⁵⁰ es-Sâbûnî, *Safvetu’t-Tefâsîr*, 1/495-496.

Müminlere karşı âhvalinden bahsetmiştir demektedir. Zuhaylî, Merâğî'nin yaptığı bu açıklamayı kaynağını göstermeden zikretmiştir.⁵¹

Sâbûnî, *“Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyeğin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez.”*⁵² âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şöyle bir münâsebet kurmuştur: *“Yüce Allah önceki âyetlerde Hz. Âdem (a.s.)’ın kıssasını ve onun nesline lütfettiği, mahrem yerlerini kapatacak kıyafetleri beyân etmiştir. Bu âyette de insanların arasında gerçekleşen münâsebetlerde ve namaz kılma istendiğinde güzelce giyinmeyi emretmiştir. Arkasından âhiret ahvâlini ve insanların Cennet, Cehennem ve A’râf ehli şeklinde tasnif edildiğini ve her sınıfın adalet ve ceza yurdundaki mutluluk ve mutsuzluk hallerini açıklamıştır.”*⁵³

Elmalılı, Merâğî ve Zuhaylî benzer ifadeler kurmuştur. Muslim ise, *“önceki âyetler, insanları şeytana uymaktan ve onu Allah’tan başka dost olarak edinmekten sakındırdıktan sonra, iman etmeye ve dini yalnızca Yüce Allah’a ihlâs etmeye davet etmiştir. Bu âyet ile kendinden sonraki gelen âyetler ise, müşriklerin, Allah Teâlâ’nın helâl kıldığı süs ve temiz şeyleri nasıl yasakladıklarını ve Allah Teâlâ’nın harâm kıldığı kötülükleri, haksız yere sınırı aşmayı ve bir şeyi Allah’a ortak koşmayı da nasıl helâl kıldıklarını beyân ettikten sonra, temiz olan şeylerin dünyada bütün insanlar için mübah olup ahirette yalnız mümin kimselere helâl olacağını ve dolayısıyla Yüce Allah’a iman etmeyen kimselerin bu nimetlerden mahrûm olacaklarını açıkladığını”* söylemiştir.⁵⁴

Sâbûnî, *“Evinde bulunduğu kadın, onunla birlikte olmak istedi. Kapıları iyice kapattı ve ‘haydi gel!’ dedi. O da ‘Hâşâ, Allah’a sığınırım! Kocan benim velînimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!’ dedi.”*⁵⁵ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şu şekilde bir irtibât tesis etmiştir: *“Allah önceki âyetlerde Hz. Yusuf (a.s.)’a Mısır azîzi ile birlikte sarayda yaşama fırsatını bahsettiğini beyân ettikten sonra, bu âyetlerde de onun, azîzin eşinden karşılaştığı çeşitli zorluk ve kötülüğe yöneltmesini ve bu büyük zorluk karşısında Hz. Yusuf (a.s.)’ın sabretmesi ve gösterdiği iffeti, zina etme yerine hapisaneyeye girmeyi tercih edişini zikretmiştir. Hz. Yusuf (a.s.)’ın iffetine ve temizliğine delil olarak bu yeter.”*⁵⁶

Merâğî, *“Yüce Allah, Azîz’in eşine ‘Ona (Yusuf’a) değer ver, güzel bak’*⁵⁷ vasiyetini anlatıp O’nun Hz. Yusuf (a.s.)’ın koruması ve orada bir yer sağlamasını zikrettikten sonra bu âyetlerde, Azîz’in eşi, Hz. Yusuf (a.s.) ile birlikte olmak istediğini ve ona -kocası Hz. Yusuf (a.s.)’e baktığından farklı bir gözle baktığını ve dolayısıyla istediğini elde etmek için kapıları iyice kapattığını, Hz. Yusuf

⁵¹ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 305; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, 12/70; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 2/739; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, 7/5; en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vîl*, 293; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, 4/5-6; Ebüssuûd Efendi, *İrşâdu’l-Aklî’s-Selîm*, 3/71; el-Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 4/4; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 962; Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîru’l-Hadîs* (Beyrût: Dâru’l-Ğarb el-İslâmî, 2000), 4/202; Havvâ, *el-Esâs fi’t-Tefsîr*, 1482; Muslim, *et-Tefsîru’l-Mevdû’î li-Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 944; el-Bikâî, *Nazmü’d-Dürer*, 6/268-269; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 7/4; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 2133.

⁵² A’râf, 7/31.

⁵³ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 1/614.

⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3/38; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 8/132; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 2668; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, XIV, 64; Muslim, *et-Tefsîru’l-Mevdû’î li-Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 1219.

⁵⁵ Yûsuf, 12/23.

⁵⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 2/64.

⁵⁷ Yûsuf, 12/21.

(a.s.) ise oradan ayrılırken kadın, onun gömleğini arkadan yakalayıp yırttıktan sonra kocasını dışarıda görünce Hz. Yusuf (a.s.)'e iftira ettiğini ve en sonun da Hz. Yusuf (a.s.)'in masumiyetinin belli olana kadar gerçekleşen olayları anlattığını" ifade etmiştir. Zuhaylî ise, "Allah Teâlâ, Hz. Yusuf (a.s.)'ı Mısır'da Azîz'in sarayındayken şereflendirdiği maddî nimetlerden ve peygamberlik veya ilim ve hikmet gibi manevî nimetlerden bahsettikten sonra, bu âyette Azîz'in eşiyle yaşadığı çileyi, iffet, doğruluk ve dürüstlük konusundaki bağlılığını zikretmiştir. Hatta öyle iffetliydi ki, günah işlemek ve kadınların fitnesinden kurtulmak için hapis haneye girmeyi tercih etmiştir" diye belirtmiştir.⁵⁸

Sâbûnî, "O, gökten su indirdi; su, vadiler dolunca sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan köpüğü taşıyıp götürdü. Yaktıkları ateşin üzerine koyup eriterek süs eşyası veya alet yapmak istedikleri madenlerden de üste böyle köpük çıkar. İşte Allah hak ile bâtila böyle misal verir. Köpük atılıp gider; insanlara fayda veren şeye gelince, o dünya durdukça durur. İşte Allah böyle misaller getirir."⁵⁹ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında kurduğu ilişki ve insicâmı şu şekilde açıklamıştır: "Allah Teâlâ önceki âyetlerde yeryüzünde iki davet, yani hak ve batıl davetin olduğunu zikretti ve Allah yoluna yapılan davetin hak olduğunu, Allah'tan başkasına yapılan davetin de batıl olduğunu beyân etmiştir. Bu âyetlerle, hak ve hak ehline dair, bâtil ve bâtil ehline dair iki örnek gösterdi ki, hidâyetle dalâlet, dürüstlikle azgınlık arasındaki fark ortaya çıksın."⁶⁰

Merâğî bu hususta benzer cümleler kurarken Zuhaylî, Allah Teâlâ önceki âyetlerde iki duanın bulunduğu bahsetmiştir. Bunların Hak ve batıl dualar olduğunu belirttikten ve hak duanın Allah'a yapılan dua olduğunu, batıl duanın ise Allah'tan başkasına yapılan dua olduğunu beyân ettikten sonra mü'min ile kafiri, iman ile küfrü, kör ile gören kimseyi aydınlık ile karanlığa benzetmiştir. Bu âyette ise, iman ve küfür ile ilgili farklı bir örnek göstererek hak ve hak ehli için, batıl ve batıl ehli için örnek göstermiştir. Hak ve hak ehlinin sebâtı ve kalıcılığını ifade etmek için gökten inen suya benzetmiş, yeryüzü ve insanlar için ne kadar faydalı olduğunu anlatmıştır. Batıl ve batıl ehlinin ne kadar hızlı kaybolup yok olacağını ve faydasının ne kadar çabuk sona ereceğini anlatmak için selin köpüğüne benzetmiş, çünkü sel gelince, üste çıkan köpük atılıp gider diyerek bu âyet ile önceki âyetler arasında irtibât kurmuştur.⁶¹

Sâbûnî, "Antlaşma yaptığınız zaman Allah'a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah'ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir."⁶² âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şöyle bir tenâsüp tesis etmiştir: "Allah önceki âyetlerde vaad ve tehdit, teşvik ve korkutmadan geniş bir şekilde bahsettikten ve bazı iyilik ve erdemleri zikrettikten sonra, bu âyette de sözleri ve ahde sadık kalmamaktan ve Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakındırmıştır. Çünkü Allah'a karşı gelmek musibet ve yoksunluğun sebebidir."⁶³

Râzî, Cenâb-ı Hak, önceki âyette bütün emir ve yasaklananları kısa bir şekilde belirtince, bu âyette onların bir kısmını anlatmış ve ahitleri yerine getirmeyi emrederek başladığını

⁵⁸ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 12/129; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 4092.

⁵⁹ Ra'd, 13/17.

⁶⁰ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/114.

⁶¹ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 13/87-88; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 4307.

⁶² Nahl, 16/91.

⁶³ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/201.

söylemektedir. Bikâî de, tefsirinde bu açıklamaya yer vermiştir. Merâğî ise, Allah Teâlâ, muttakiler için vaad, kafirler için de tehditlere geniş bir şekilde yer verdikten sonra tekrar vaad ve tehditlere yer verip, ahlak ve edep faziletleri ile beraber İslâm'ın, millet ve insanların iyiliği için verdiği sorumlulukları anlatmış ve bu sorumlulukları kabul etmeyip yerine getirmeyenlere meseller göstermiştir. Daha sonra hidâyet ve sapık işinin Allah'a ait olduğunu ve kıyamet gününde herkese kazandığının karşılığı verileceğini ifade etmiştir. Zuhaylî, Merâğî'nin açıklamasında bulunan sorumluluklar ifadesini; adalet, ihsân ve ahde vefa olarak belirtmiştir.⁶⁴

Sâbûnî, *“Andolsun ki vaktiyle Lokmân'a şu hikmeti vermiştik: “Allah'a şükret, O'na şükreden kendi iyiliği için şükretmiş olur; nankörlük eden de bilmelidir ki Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, O her türlü övgüye lâyıktır.”*⁶⁵ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şöyle bir münâsebet kurmuştur: *“Allah Teâlâ önceki âyetlerde her şeyden ve yaratmaktan aciz olan putları, bütün mahlukatın yaratıcısı olana şirk koşmaları ve hatalarında ısrarları nedeniyle müşriklerin inançlarının sapkınılığını beyân ettikten sonra, bu âyette de Lokmân Hekîm'in vasiyetlerini belirtmektedir. Bunlar, hakikaten hikmetli ve doğru yola çağıran değerli öğütlerdir. Bu öğütler, Allah katında günahların en büyüğü olan şirkten sakındırarak başlamaktadır.”*⁶⁶

Râzî, Merâğî ve Zuhaylî benzer ifadeler kullanırken Muslim, *“Allah Teâlâ önceki âyetlerde izzet ve hikmet sıfatlarını zikretmekle beraber O'nun kitabı ve âyetleri hikmetli olduğunu belirtince, bu âyette ise kulu olan Lokman'a verdiği hikmet nimetini anlatmıştır. Hikmet doğru sözü söylemek, işleri iyi bir şekilde yapmaktır. Dolayısıyla hikmet, faydalı ilim ve sâlih ameldir. Lokman'a da bu nimetlere karşı Allah'a şükretmesini emretmiştir. Çünkü nimetler şükürle devam edip artar, küfürle de azalır ve kaybolur. İnsanın nimetlere karşı Cenâb-ı Hak'a şükür etmesi, kendine fayda sağlamaktadır. Çünkü Allah Teâlâ, insanlar şükür etse de, nankörlük etse de hiçbir şeye muhtaç değildir. Lokman'ın, Rabbinin vermiş olduğu hikmet nimetine şükür ettiğine dair en önemli kanıt, kendi oğlu başta olmak üzere diğer insanlara onu tavsiye etmesidir. Babanın, oğluna vasiyeti, herhangi kötü bir gaye içermeyip salt iyiliktir”* diyerek bu âyet ile önceki âyetler arasında ilişki kurmuştur.⁶⁷

Sâbûnî, *“Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye çağırıldığınızda girin; yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez.”*⁶⁸ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şu şekilde bir irtibât tesis etmiştir: *“Allah önceki âyetlerde Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in hanımları ile yaşadığı durumları açıklamıştır. Bu âyette de, mü'minlerin, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in evlerine girecekleri zaman uygulayacakları adabı muaşeret kaidelerini anlatmıştır. Bunun akabinde de Yüce Allah'ın ve meleklerin salât ve selâm etmesi nedeniyle Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şanının yüceliğini zikretmiştir.”*⁶⁹

⁶⁴ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 20/108; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 14/130; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 4684.

⁶⁵ Lokmân, 31/12.

⁶⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/707.

⁶⁷ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, 25/145; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 21/79; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 6897; Muslim, *et-Tefsîru'l-Mevdû'î li-Suveri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, 3121.

⁶⁸ Ahzâb, 33/53.

⁶⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2/770.

Râzî ise şöyle demektedir: “Allah Teâlâ, Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, genel olarak ümmetine karşı durumunun ne olacağını açıklamak için üçüncü nidâda *“Ey peygamber! Seni tanık, müjdecî, uyarıcı, izniyle Allah’a çağırıcı ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik.”*⁷⁰ buyurunca, bu âyette ise mü’minlere, onları doğru yola ulaştırmak ve onların, Hz. Peygambere karşı olan durumlarını, duyacakları saygıyı anlatmak için *“Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girmeyin...”*⁷¹ buyurmuştur. Ümmetin, Hz. Peygamberine karşı tutumu şu iki şekilde olur: **a.** Kimsenin bulunmadığı bir yerde. Burada mü’min, Hz. Peygamber’i rahatsız etmemesi gerekir ki, bu hususu Cenâb-ı Hak, *“Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girmeyin...”* ifadesiyle açıklamıştır. **b.** Toplum içinde. Burada da müminin, Hz. Peygambere karşı takınacağı saygıyı ortaya koymaktır. Nitekim Cenâb-ı Hak, *“...ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.”*⁷² buyurmuştur.” Merâğî ve Zuhaylî, bu açıklamanın benzerini yapmışlardır.⁷³

Sâbûnî, *“Onlar için ölü toprak açık bir kanıttır. Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık; işte bundan (yaptıkları yiyecekleri) yiyorlar.”*⁷⁴ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında kurduğu ilişki ve insicâmı şu şekilde açıklamıştır: “Allah önceki âyetlerde şehir ahalisinin kıssasını ve elçileri yalanlamalarından dolayı onları “sayha” ile helak ettiğini beyân ettikten sonra, bu âyetlerde O’nun birliği ve büyüklüğünü gösteren delilleri zikretmiştir. Bunlar, ekinleri ve meyveleri bahşetmesi, gece ile gündüzün sistemli bir şekilde birbirini takip etmesi, güneş ve ayın sonsuzluk içerisinde kendilerine belirlenen yörüngede hareket etmesi alemlerin Rabbi olan Allah’ın kudretinin delillerindendir.”⁷⁵

Merâğî, Cenâb-ı Hak, önceki âyette bütün insanların kıyamet gününde hesap için getirileceklerini beyân edince, bu âyette yeniden dirilmenin mümkün olabileceğine işaret eden zikrederek başlamıştır. Bunun delaleti ise, ölü toprak, üzerine yağmur indiğinde dirilir ve orada her çeşitten güzel bitkiler bitirir. Daha sonra onların, o toprağı yaratan Allah Teâlâ’ya ibadet etmek ve O’nun dışında kendilerine herhangi bir fayda sağlayamayan veya zarar veremeyenleri bırakmak suretiyle şükretmeleri gerektiğini anlattığını söylemiştir.⁷⁶

Sâbûnî, *“Bir zamanlar İbrâhim babasına ve topluluğuna şöyle demişti: “Ben sizin taptıklarınızdan uzağım.”*⁷⁷ bu âyetin ile önceki âyetler arasında şu şekilde bir ilişki kurar. Yüce Allah, önceki âyetlerde müşriklerin, babalarını körü körüne taklit ettiklerini zikrettikten sonra, bu âyette de İslâm dinine inanan hanîflerin önderi, Arapların mensup oldukları ve kendisiyle gurur duydukları Hz. İbrâhîm (a.s.)’ı ve onun, kavminden ve putlara tapmaktan uzak oluşunu bildirmiştir.⁷⁸

Bikâî ve Muslim bu hususta benzer ifadeler kullanırken İbn Âşûr, Allah Teâlâ, müşriklere önceki âyetlerde geçmiş milletleri hatırlattıktan ve onların hallerine benzettikten sonra, bu âyette bu husus ile ilgili bazı Resûllerin, kendi kavimlerine sergiledikleri tutumları anlattı ki, bu

⁷⁰ Ahzâb, 33/45.

⁷¹ Ahzâb, 33/53.

⁷² Ahzâb, 33/56.

⁷³ er-Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 25/224; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 22/28; ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 7148.

⁷⁴ Yâsîn, 36/33.

⁷⁵ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 3/16.

⁷⁶ er-Râzî, *Mefâtîhu’l-Ğayb*, 26/65; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 23/6.

⁷⁷ Zuhruf, 43/26.

⁷⁸ es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, 3/222-223.

Resûllerin arasında Hz. İbrâhîm (a.s.)'ın kavmiyle yaşadığı kıssayı zikrettiğini ifade ederek bu âyet ile önceki âyetler arasında münâsebet ve uyum kurarken Merâğî, "Yüce Allah önceki âyetlerde kafirlerin batıl inançlara iman etmelerinin sebebinin baba ve atalarını taklit etmeleri olduğunu, onların yolunun da batıl olduğunu ve taklit etmek yerine delillere başvurmak gerektiğini anlatınca, bu âyette onların babalarının en şerefli olan Hz. İbrâhîm (a.s.)'ın, baba ve atalarının dinini terk edip delillere başvurmak gerektiğini" zikretmiştir. Dolayısıyla Hz. İbrâhîm (a.s.)'e uymaları gerektiğini ifade ederken, Hz. İbrâhîm (a.s.)'ın, babalarının dinini terk etmesinin sonucunda Allah Teâlâ, onun dinini kıyamete kadar kalıcı kıldığına ve babalarının dinlerinin ise kaybolup gittiğine dikkat çekmiştir diye açıklamada bulunmuştur.⁷⁹

Sâbûnî, "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışsınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."⁸⁰ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında tesis ettiği irtibât ve uyumu şöyle izah etmiştir: "Allah Teâlâ önceki âyetlerde güzel ahlâka davet etti ve kötü ahlâkı yasaklamıştır. Mü'minleri bazı kötü eylemlerden sakındırmıştır. Bu âyette ise, bütün insanları birbirleriyle tanışma ve kaynaşmaya davet etti ve onlara soy soplâ öğünmeyi yasaklamıştır. Bunun arkasından da olgun mü'minin vasıflarını beyân etmiştir."⁸¹

Zuhaylî, Yüce Allah önceki âyetlerde mü'min kimsenin, Cenâb-ı Hak ve Hz. Peygamber (s.a.v.) ve fasık olan kimse ile nasıl bir tutum ve davranış içerisinde bulunması gerektiğini beyân edince, mü'min kimsenin diğer mü'minlerle alay etmemesi, onları aşağılamaması, kötü ad takmaması, zanda bulunmaması, onların gizliliklerini araştırmaması ve gıybet yapmaması gerektiğini ifade ederek onlarla nasıl bir tavır sergilemesi gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca Allah katında insanların en değerlisinin, onların en takvalısı olduğuna dikkat çektiğini söylemiştir.⁸²

Sâbûnî, "Ey iman edenler! Sizi, elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi?"⁸³ âyetinin önceki ve sonraki âyetler arasında şu şekilde bir irtibât tesis etmiştir: Allah Teâlâ önceki âyetlerde müşriklerin, Allah'ın nûrunu söndürmek istediklerini beyân ettikten sonra, bu âyetlerde mü'minlere, İslâm düşmanlarına karşı cihâd etmelerini emretmiştir. Onların mallarını ve canlarını Allah yolunda feda etmeye ve cihâd etmeye davet etti, dünya ve âhîret saadetini isteyenler için bunun karlı bir ticaret olduğunu bildirmiştir.⁸⁴

Zuhaylî ve Muslim bu hususta yakın cümleler kurarken Merâğî, "Allah Teâlâ önceki âyetlerde mü'minleri, O'nun yolunda cihâd etmeye çağırınca, Hz. Mûsâ (a.s.)'ın kavmi gibi onu bırakıp gitmeleri ve Hz. İsâ (a.s.), kavmine peygamberliğini destekleyen apaçık delillerle gelmesine rağmen ona isyan ettikleri için bu iki kavme benzemelerini yasaklayınca, bu âyette Allah'ın iman etmek ve onun yolunda malla ve canla cihâd etmenin kazançlı bir ticaret olduğunu beyân etmiştir. Çünkü cihâd eden kimse, dünyadaki başarıyı ve kıyamet günündeki sevabı elde etmiş olur. Dolayısıyla dünyada düşmanlara karşı zafer kazanmış, ganimetleri elde etmiş ve

⁷⁹ el-Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, 17/418; Muslim, *et-Tefsîru'l-Mevdû'î li-Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 3813; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't Tenvîr*, 25/191; el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 25/83.

⁸⁰ Hucurât, 49/13.

⁸¹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/343.

⁸² ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Munîr*, 8564.

⁸³ Saff, 61/10.

⁸⁴ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 3/549.

malların en değerlisine sahip olmuş olur. Ahirette ise günahları bağışlanmış, Rabbinin rızasını kazanmış, kalıcı cennetlerde olmuş olur. Bundan daha büyük bir kazanç yoktur” diyerek bu âyet ile önceki âyetler arasında ilişki kurmuştur.⁸⁵

Örneklerde görüldüğü gibi Sâbûnî, âyetler arasındaki münâsebet çeşidine çok önem vermiş, onu münâsebâtü’l-Kur’ân çeşitleri arasında en üst noktaya koymuştur. Ayrıca örneklerden anlaşılacağı üzere, Sâbûnî’nin yaptığı açıklamaların büyük kısmını kendi yorumu ile yaptığını açıkça söyleyebiliriz.

Sonuç

Alemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ bütün mahlûkâtı belirli bir maksada matuf olarak ve düzen içerisinde yaratmış, bu sistem içerisinde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamıştır. Bu nedenle O’nun insanlığa büyük bir lütfu olan Kur’ân-ı Kerîm’deki âyet ve sûrelerin de sistematik bir yapıda ve uyum içerisinde olması da Mutlak Yaratıcı olan Allah’ın azametinin göstergesidir. Yaklaşık yirmi üç yıl süren Kur’ân-ı Kerîm’in nüzul döneminde, çeşitli olaylara ve sebeplere bağlı olarak tedricen ve parça parça indirilmesine rağmen onun en mucizevî yönünü belâğatı, üslûbu ve tertîbi teşkil etmiştir. Münâsebâtü’l-Kur’ân ilmi Kur’ân-ı Kerîm’in tertîbindeki letâfeti, tenâsüp ve uyumu inceleyen en önemli ilim dalı olmuştur.

Pek çok müfessir, kaleme aldıkları tefsirlerde bu ilme çok önem vermişlerdir. İşte bu müfessirler arasında Sâbûnî de bulunmaktadır. Sâbûnî *Safvetü’t-Tefâsîr* adlı eserinde Münâsebâtü’l-Kur’ân ilmine oldukça önem vermiş ve eserinin farklı yerlerinde işlemiştir. O, münâsebâtü’l-Kur’ân çeşitleri ile ilgili yaptığı açıklamaları, kendinden önceki müfessirlerin açıklamaların benzerini kurduğu gibi, kendi ictihâdıyla yaptığı açıklamalar da olmuştur. Örneğin bu çalışmada görüldüğü gibi âyetler arasındaki münâsebet çeşidine dair yaptığı açıklamaların büyük kısmını kendi ictihâdıyla ortaya koymuştur. Ayrıca münâsebâtü’l-Kur’ân çeşitleri arasında en çok önem verdiği münâsebet çeşidi bu çeşit olmuştur. Âyetin başı ile sonu arasındaki münâsebet çeşidine dair sadece bir örnek göstererek onu en az önem verilen münâsebet çeşidi yapmıştır. Kelime ve cümleler arasındaki münâsebet çeşidi ile ilgili ise altı örnek zikretmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Sâbûnî *Safvetü’t-Tefâsîr* isimli eserinde Münâsebâtü’l-Kur’ân ilmine çok ehemmiyet vermiş ve bu ilmin çeşitleriyle ilgili çeşitli örnekler göstermiştir. Bu çeşitlere dair yaptığı açıklamaları, Râzî, Bikâî, Merâğî, İbn ‘Aşûr ve Zuhaylî gibi müfessirlerden almakla beraber kendi ictihâdı ve yorumuyla da yaptığı açıklamalar olmuştur.

⁸⁵ ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Munîr*, 9201; Muslim, *et-Tefsîru’l-Mevdû’î li-Suveri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 4463; el-Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, 28/89.

Kaynakça / References / المصادر

- Abulail, Omar M. O. *İbn Âşûr'un et-Tahrîr Ve't-Tenvîr'inde Münâsebet İlmi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Âlûsî, Şehâbeddin el-. *Rûhu'l-Me'ânî*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1. Basım, 1994.
- el-Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Sa'îd. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. 5 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsî'l-'Arabî, ts.
- el-Bikâî, Burhânuddîn İbrâhîm b. Ömer. *Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübî'l-Âyât ve's-Süver*. 22 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kitâb el-İslâmî, 1992.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Demir, İbrahim. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsir Metodu*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Demir, Musa. *Safvetu't-Tefâsîr'de Belâgat Uygulamaları*. Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîru'l-Hadîs*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarb el-İslâmî, 2. Basım, 2000.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf. *el-Bahru'l-Muhît*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1. Basım, 1993.
- Ebüs-suûd Efendi. *İrsâdu'l-Aklî's-Selîm*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâ et-Turâsî'l-'Arabî, ts.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- el'Emûdî, İbtisâm. *el-Muhtârâtu Mine'l-Munâsebât Beyne'l-Suveri ve'l-Âyât*. Riyâd: Merkez Tedebbur lî'd-Dirâsât ve'l-İstişârât, 1. Basım, 2015.
- es-Sâbûnî. *Safvetu't-Tefâsîr*. 3 Cilt. İstanbul: Sıraç Yayınları, 5. Basım, 2022.
- Havvâ, Sa'îd. *el-Esâs fî't-Tefsîr*. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1. Basım, 1985.
- İtir, Nûruddîn. *İlmu'l-Munâsebât*. Dimeşk: Dâru'l-Gevsânî lil Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2016.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed. *Lisânu'l-Arab*. Beyrût: Dâru Sâdir, 1990.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: ed-Dâru't-Tûnusîyye Lî'n-Neşr, 1984.
- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali. *Nuzhetu'l-A'yuni'n-Nevâzir fî 'İlmi'l-vucûh ve'n-Nezâ'ir*. Beyrût: Mû'essesetu'r-Risâle, 3. Basım, 1987.
- Kara, Necati. "Nazmü'd-Dürer". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 32/463-464. İstanbul, 2006.
- Kattân, Mennâ'. *Mebâhis fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Mektebetu Vehbe, ts.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Beyrût: Mu'essesetu'r-Risâle, 1. Basım, 2006.
- Maden, Gülhan. "Münâsebâtü'l-Kur'ân İlmi Çerçevesinde Mâide Süresinin Değerlendirilmesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Darulhadis İslam Araştırmaları Merkezi 3 (2022)*, 165-206.
- el-Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, 1. Basım, 2005.
- el-Mâverîdî, Ebu'l-Hasen 'Alî. *en-Nuket ve'l-Uyûn*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmîyye, ts.
- el-Merâğî, Ahmed Mustafâ. *Tefsîru'l-Merâğî*. 31 Cilt. Mustafâ el-Nebâbî Matbaası, 1. Basım, 1946.
- Muslim. *et-Tefsîru'l-Mevdû' li-Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm*. eş-Şârîka: Kulliyetu'd-Dirâsâti'l-Ulyâ ve'l-Bahsi'l-İlmî, 1. Basım, 2010.
- Muslim, Mustafa. *Mebâhis fî't-Tefsîr'l-Mevdû'*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2000.
- en-Neseffî, Ebu'l-Berekât. *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. Mektebetu Nezâr Mustafâ el-Bâz, ts.
- Okumuş, Mesut. *Tefsir El Kitabı*, ed. Mehmet Akif Koç. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Özdemir, Ahmet Turan. *Muhammed Ali es-Sâbûnî ve Tefsirciliği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- er-Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Ğayb*. 32 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1981.
- Seyyîd Kutub. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru's-Şurûk, 32. Basım, 2003.
- Solmaz, Yahya. *Tefsîrin Oluşumunda Ulûmü'l-Kur'ân'ın Yeri-Medârikü't-Tenzîl ve Safvetü't-Tefâsîr Örneği*-. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- es-Süyûtî. Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm. Suudi Arabistan: Vizâretü'l-Evkâf el-İslâmiye, ts.
- Süyûtî, *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, trc. Sakıp Yıldız vd. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1986.
- Şahhâde, İsmâ Ahmed. *es-Sâbûnî ve Menhecuhu fî't-Tefsîr Min Hilâli Kitâbihi Safvetu't-Tefâsîr*. Nablus: Necâh Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Tuncer, Faruk. *Tenâsüp İlmi Açısından Kur'an Sürelerindeki Eşsiz Ahenk*. İstanbul: Işık Akademi Yayınları, 2010.
- Yavuz, Yusuf Şevki - Çetin, Abdurrahman. "Âyet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 4/242-244. İstanbul, 1991.
- Yıldız, Sakıb. "Âyet ve Süreler Arasındaki Münâsebet". *Özdem Kardeşler Matbaası 7 (İstanbul 1986)*, 57-76.
- Yılmaz, Ali. *Fahrüddin er-Râzî'nin et-Tefsîru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb) Adlı Eserinde Tenâsüp ve İncicâm*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Yılmaz, Mehmet Faik. *Âyetler ve Süreler Arasındaki Münâsebet*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- ez-Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed Murtaşâ. *Tâcu'l-Arûs*. Mısır: el-Matba'tü'l-Hayriyye, 1306.

- ez-Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-ekâvîl fî Vucuhi't-Te'vîl*. Beyrût: Dâru'l-Ma' rife, 3. Basım, 2009.
- ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed. *el-Burhân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006.
- ez-Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsîru'l-Munîr*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 10. Basım, 2009.